

Драган Хамовић

ДОК ИГРА ТРАЈЕ

Милоје Радовић, *Салаџа од славујевих језика*,
Центар за културу, образовање и информисања „Градац, Рашка, 2014.

Милоје Радовић је песник за кога је као скројена она општа дефиниција да су *песме – искуштва*. Ни као песник тзв. наивног израза, аутор текстова за децу и осетљиве, ни као песник гушћих и суморнијих искустава, другим речима: ни као песник условне одраслости – какав се објављује у збиркама *Појис* (2007) и *Салаџа од славујевих језика* – Радовић никако не може да понови оно што је Миљковић (коме и посвећује једну од песама) изрекао у двадесет и некој: „Одвећ смо млади да нам пева знање.“ Када се појавио као песник за децу, зашав у међудоба између краја узлазне и тихог почетка силазне путање, већ му је поприлично био нарастао терет сећања. Поглед унатраг, у дубину личног времена, стигао је до ведро-елегичних пролећа у Старом Влаху – као што сви осетљиви на тихи разорни животни проток, особито ако су измештени у простору, трагају за изгубљеним временом на местима где им се бивше време збивало, призивајући баснословно нарасле, пре свега предачке фигуре што су биле стожер заснивајућег периода.

Један други Радовић, Душан, велики практичар али и теоретичар поезије за децу, није био склон да песници децу растужују сећањем на минуло детињство, залажући се за безвремени рај чисте игре, паметне игре, виталне и обнављајуће. Али, Милоје Радовић је знао и да своје детиње фигуре разигра, да проведри свој елегични талог. Уосталом, и Душан Радовић је опомињао да песме за децу не читају само деца, можда их, заправо, сразмерно мање читају него њихови васпитачи, родитељи и старији, што не одолевају ароми непревладаног детињства у њима, док уведе своје млађе у просторе читања.

Инфантилни чиниоци уграђени су и у поетику „одрасле“ лирике Милоја Радовића, кроз елеменат лирског безазленства, митотворне позиције одушевљења светом изван нас, као и кроз елеменат игре, често иронијске и дискретно субверзивне. Једно с другим овде творе неопходну тензију и сложенију лирску позицију. Безазленство се уозбиљује иронијом, иронија ублажује безазленством, као у еванђелском упутству о сједињењу змије и голуба у духу апостола што крећу у свет, међу вукове. Песме у збирци *Појис*, објављене 2007, и песме у збирци *Салаша од славујевих језика*, објављене након седам година, чине јединствени низ и када је реч о карактеристичним облицима лирског говора и када је реч о тематским преокупацијама. У првој поменутој збирци, Радовић је тачно успоставио свој вишеструки лирски начин и тон, да би их у наредној збирци развијао и изоштравао. Пажњу привлаче песме у облику микро прича, где је лирско-ја сажети посредник туђих или сопствених искуствених ситуација и предлагач поенти. Приче у поезији сугеришу смисао што се оцртава иза дословно изреченог, ако су добациле до мете. Са таквим искушењима се и окушава овај песник, неретко с довољним успехом. А понекад прича параболa не обухвати баш до краја сугерисани смисаони хоризонт, не погоди средиште које би и читаоца погодило и убедило. Лирско појединство Радовићеве поезије поетички је освешћено, тематизује путеве језичке креације и игровне манипулације којим се служи. Уосталом, програмски усмеравајуће делује наслов већ првог циклуса збирке *Појис* („Лов на живи језик“). Још и више, тако делује централни, курзивом потенцирани исказ у почетној песми истога циклуса, исказ приписан призваној лирској јунакињи мајци, као прво и најбитније знање о речима стечено у животу уопште: *Од речи ништа не бива и од речи све бива*. У продуктивном семантичком распону наведеног парадокса и одвија се оно најподстицајније у зрелој песничкој повести Милоја Радовића, отпочетој у *Појису* а потом настављеној у *Салаша од славујевих језика*. Читалачки их доживљавамо као два сегмента једне целине, која би, уз брижљивију селекцију и композицију, само оснажила у основи врло повољан утисак о Радовићевим показаним ауторским вредностима.

Ако треба издвајати нешто што код других песника ређе виђамо, онда би то свакако био лирски низ о искуству рата за одбрану земље од глобалног насиља и неправља, у којима је непосредно и живљено искуство апстраховано до крајњих граница. Пресне чињенице рата изблиза, експресивне по себи, овде се једноставно не виде, него се у тексту помаља само механизам односа, свест о страшној игри у коју су појединац и његова заједница увучени, у његове неопозиве погодбе. По речима Радовићевог наслова, „студија о рату“ резимира се у том

кругу, чије је финале афористички сведено на десет тачних речи: „О рату најмање зна / Онај који је био у њему.“ За Милоја Радовића, који се у хаику збирци *Кућни џредео* опробавао у области лирске минијатуре, искуство сажимања кључни је поступак. Али, овде лирско сажимање не исходи у непрозирности, него у прегледности сижеа. У томе је дечји песник наметнуо свом стваралачком двојнику обавезу од које су многи песници одустали, јер је захтевна.

Ако у збирци *Појис* почетак обележава реч о речима, у новој збирци, насловљеној *Салаша од славујевих језика* (према бизарној гастрономској склоности „одабраних“ савременика, који све могу и свашта им се прохте), при самом крају смештена је поетички веома упечатљива песма „Потоп речи“, на којој ћемо се задржати, јер осветљава укупни песнички приступ. „Књижевне критике, приказе, есеје, анализе / Све побацајте“, наводи (с пуним правом!) песник у свом разрачуна са мртвим наслагама књижевности, пошто је и читаве романе свео на једину општеважећу реченицу. „Биће нам довољна једна прича. / Што мања, то боља. / Басма нека. Бајалица, ругалица, успаванка, цупалка, / Ташунаљка, још боље пословица или изрека. / Загонетка нипошто. / Имали смо их превише.“ Овај је одељак далекосежнији него што испрва може изгледати, јер управо одгонета претежни песнички поступак Милоја Радовића. Две су његове кључне одреднице: *прича* и *њено сажимање*. У епохи људи без ослонца у себи, фрагментиране слике усковитланог и све нестварнијег света, прича се изнова, као и на самим почецима културе, испоставља у пуном значају и улози. Према Полу Рикеру, утицајном мислиоцу новијег доба, прича је привилегована форма човековог саморазумевања, које се једино тако, причом, и обликује. Шта свако од нас, а ствараоци уметности речи нарочито, хоће од свога живота? Рикер објашњава да је *наративно јединство живота* сачињено од нестабилне мешавине творевина фантазије и живог искуства. Фикција је, другим речима неопходна да накнадно организујемо свој живот. Отуда је такав сажим измишљеног и догођеног једнако потка књижевне стварности колико и свачије свести о своме животу. Наш живот, пред собом и пред другима, несвесно измишљамо таман колико у књижевности допиремо до целовитије истине, самосазнања. Рикерова поставка о „причи као средству за изградњу сопственог идентитета“ важи за сваки посвећени књижевни случај, тако и за Радовићеве лирске микроприче. У мноштву прича треба познати своју, или своје приче. У прилог претходном тумачењу сведочи и поента Радовићеве песме „Краљево“: „А само неумрле приче / Чине целим / Овај страшни свет.“ А финале песме „Прича, огледало“ као да је парафраза Рикерове поставке ствари: „Погледајте пажљивије и видећете да је цео свет / Онебљен ненаписаним причама. // Поуздано човеково огледало.“

Други темељан поетички знак Радовић у песми „Потоп речи“ упућује помињањем кратких усмених врста, попут басме, пословице, као и загонетке. Модерна поезија, у свом продору ка сржи, у откривању основних образаца, ишла је истим путем, до саме међе што дели природни језик од књижевног текста. Идиоми, устаљени говорни обрти, чине речени прелаз између две сфере језика. Загонетка ту има посебно место, без обзира на то што је Милоје Радовић овде декларативно (наводно) изузима као примерено средство. Загонетка је у језгру поезије, јер је сликовна шифра, метафора са скривеним одговором, а сама нас доводи до мита и обреда, уводи у посвећени простор. Пословице су такође згуснута искуства, сасвим поетски склопљена.

Фразеологизми, у обичај узети говорни спојеви, значи, граничне су форме. Има их и код Милоја Радовића, који је очевидно науковао код протомајстора Васка Попе, чије су многе песме саздане по поменутих исконским матрицама језичког стварања. Сагледајмо, рецимо, Радовићеву песму „Крајпуташ“ из збирке *Појис*, постављену као игра загонетања: „Неко овдашњи. / Давно је због нечега некуда отишао / И упорно га нема.“ Већ у следећем стиху употребиће функционално песник фразеологизам у *земљу пројао*, у тој игри између дословног и метафоричког значења. Запазимо како детиња лирска оптика буквализује и разиграва реченицу *Смрти је ближа од крајне на кошуљи* у песми „Отац прича о смрти“. Образац „упутства за игру“, попут Попиних „Игара“ у *Нејочин-пољу*, Радовић користи и у својим ратним песмама. Загонетачке сликовне кондензације одликују и друге песме вредне пажње, на пример у инспиративном циклусу „Јеринини градови“, кругу што опомиње на Попина „Ходочашћа“, опет заснованом на игри између несталог и преосталог, између заборављања и памћења. Као у песми „Рас“, која је готова загонетка: „Кад зажмурим, / Видим га. // Кад отворим очи, / Не видим га.“ Или у песми „Борач“: „Од кад је саграђен, / Игра жмурке са стварношћу.“ Или на крају песме „Грабовац“: „Руина. / Али зна ко је.“ Руина што зна ко је – у опису остатака древних зидина овде ишчитавамо и скривени, шифрирани самоопис нашег народа.

С друге стране, пословична и псеудосентенциозна места, дају изразиту боју појединим песмама, колико блиским толико и изненађујућим смисловима, уз често хуморно релаксирање умног патоса, као на пример: „Бутање је говор, одакле год да се гледа“, или: „Крај једног пута је почетак другог“. Све је, другим речима, код Милоја Радовића подвргнуто испитивачкој игри, померено из лежишта, некада с пуним некада с делимичним ефектом. Јер, понекад је Милоју Радовићу важно да дорекне смисао који је боље оставити недоречен, или се пак деси да из неког померања стандардних значењских односа не изазове одговарајући учинак. Некада, наиме, песник Радовић не уме да оћути него

директно потцрта закључак или разрешење, премда и сам уме, како можемо видети, да лирски расправља о тесном односу између говора присутних и говора одсутних речи.

Ако мање-више доследно зауздава вербалне вишкове и плеву, у тој редукацији се наглашава бујна душевност, добромислена духовност Радовићеве лирске позиције. Има ли бољег примера од „Лекције из блиске прошлости“, којом се отвара збирка *Салаша од славујевих језика*. Очево сећање из заробљеништва напросто поништава нечовечне садржаје, негујући оно што због насушног човештва треба памтити. Из истог извора је и доживљај стида пред незнанцем што посеже за предметом који смо бацили као непотребан, у песми-причи с краја збирке, или фина аналогија у песми „Моћ малих ствари“ између малих ствари и малих људи: „Док су потребне, / Сви их примећују. / А када нису, сви их заборављају.“ Посебно одјекује у својој прозачној трагичној сведености песма о Фукушими, претећем, очигледном моделу апокалипсе данашњице. Наводимо је у целини: „Повелика група људи / Обучена у воду и у ватру. // Око њих се окупили / Бивши и будући анђели. // Уместо осмеха размењују огледала. // Почела је последња прозивка.“ *Да све оштане невино, као шио је било* – призовимо поводом ове снажне песме једну од песникових повлашћених поенти.

Стварање је игра, налик егзистенцији, једино што више зависи од нас самих, наших хтења и лимита. Почине од децје игре, коју је Милоје Радовић у одраслим песмама озбиљно описивао (било са папиром, каменом и маказама – било са *безвез говором*), а врхуни кроз разнолике уметничке напоре. Вредне пажње песме написао је Радовић у обе збирке намењене искуснијим читаоцима, проничући у маштенске игре сликара поред којих обитава. „Побегао је у дубину / Где само светитељи / Могу да га пронађу. // Боје клече пред њим. / Моле га да их настану / На тачну мапу савести човекове“, налазимо ове опет попински надахнуте, али довољно својствене, спрегнуте слике у песми „Иконе Бојана Миљковића“. Стварање је и разговор, пре свега је разговор и размена, призив и одзив. Тако можемо, поред помињаног Попе, сагледати и песников дијалог са непосредним песничким окружењем, без имало штете по ауторску особеност, с поетикама Живорада Недељковића или Дејана Алексића и не само њих.

Један велики руски теоретичар назвао је уметност експерименталном сфером, „сложеним процесом преплитања случајног и онога што није случајно“. У својим песмама, на довољно различитих начина, и посредством многих искуствених подстицаја, Милоје Радовић потврђује наречено становиште. Опитује, проба, окреће-обрће, погађа, безмало погађа. Па опет изнова. Док игра траје.